

Ürdünlü Akademisyen Şeref el-Ğudât ile Hadis-Sünnet Meseleleri Üzerine Bir Söyleşi

MÜNEVVER TİYEK

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

myesilyurt@ankara.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-5400-6462>

Giriş

Şeref Maħmūd Muħammed el-Ğudât, 1951 yılında Ürdün'ün 'Aclün şehrinde dünyaya gelmiştir. On bir yaşına kadar 'Aclün'da eğitimine devam ettikten sonra babası tarafından şer'î ilimleri tahsil etmesi için Şam'a gönderilmiştir. Liseyi iyi bir derece ile tamamladıktan sonra Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde lisans eğitimine başlayan el-Ğudât, burada Nüruddin 'İtr, Muħammed Sa'îd Ramađân el-Büti (ö.2013), Vehbe ez-Zuħayli (ö.2015), Muħammed ez-Zuħayli, Muħammed Edib Şâlih (ö.2017) ve Ĥuseyn Ĥaĥĥâb (ö.1987) gibi dönemin saygın hocalarından dersler almıştır.

Şeref el-Ğudât, 1973 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra, lisansüstü eğitimini hadis alanında yapmaya karar vermiştir. Bu tercihinde iki hocasının etkili olduğunu belirten el-Ğudât, hocası Nüruddin 'İtr'in hem ilmî formasyonundan hem de hal ve davranışlarından etkilendiğini; Abdullâh 'Azzâm'ın da özellikle: "Tekrar tercih etme durumunda olsam yine hadis ilimleri alanında ihtisas yapardım. Çünkü hadis, bütün şer'î hükümlerin kaynağıdır" nasihatinin hadis ilmine yönelmesinde tesiri olduğunu ifade etmektedir.

Yüksek lisansını 1975 yılında Ezher Üniversitesi Uşûlu'd-Dîn Fakültesi'nde el-Beyhağı'nin (ö.458/1066) *Kitābu İşbāti 'Azābi'l-Ğabr* eserinin tahkikiyle; doktorasını 1980 yılında yine Ezher'de *Medresetu'l-Ĥadiş fi'l-Küfe* isimli çalışmasıyla tamamlamıştır. İhtisas alanı hadis ve hadis ilimleri olan el-Ğudât, 1977 yılında Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde öğretim gö-

revlisi¹ olarak çalışmaya başlamıştır. 1981-1993 yıllarında aynı üniversitede yardımcı doçent; 1993-2002 yılları arasında Ürdün Üniversitesi'nde² doçent olarak görev yapmıştır. 2002 yılından itibaren de yine Ürdün Üniversitesi'nde³ profesör unvanı ile görev yapmaktadır.

El-Ğudât, 1980 yılından günümüze kadar üniversite ve fakülte bünyesinde, Lisansüstü Dersler Komisyonu Üyeliği, Uşûl'ü'd-Dîn Bölüm Başkanlığı, Hadis Bölümü Başkanlığı, Genel Konferans ve Sempozyum Düzenleme Komisyonu Başkanlığı, Şeriat Fakültesi Fetva Komisyonu ve İlmi Araştırmalar Komisyonu Başkanlıkları başta olmak üzere pek çok görev de üstlenmiştir. Kendisi halen Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde lisans seviyesinde "eş-Şekâfetu'l-İslâmiyye," "el-Hedyu'n-Nebevî f'l-Edeb ve'r-Rekâ'ik," "el-Ğadışu't-Taħlîlî" ve "Ulûmu'l-Ğadış;" lisansüstü seviyede ise "el-Eğâdışu'l-Muntekade f'ş-Şaħîħayn," "Muħtelifu'l-Ğadış," "et-Tecdîd fî 'Ulûmî's-Sunne," "el-Ğadış ve'l-Medresetu'l-'Aklıyye," "Fıkhu'l-Ğadış," "el-İ'câzu'l-'İlmî f'l-Ğur'ân ve'l-Ğadış" isimli dersleri vermektedir.⁴

El-Ğudât'ın, *Medresetu'l-Ğadış f'l-Küfe, el-Hedyu'n-Nebevî f'r-Rekâ'ik, Metâ Tunfeħu er-Rûħ f'l-Cenîn* (Emîn el-Ğudât ile birlikte), *Esbâbu Te'addudi'r-Rivâyât fî Mutûni'l-Ğadışî'n-Nebevî*,⁵ *et-Taşavvuru'l-İslâmî, el-Minhâcu'l-Ğadış fî 'Ulûmî'l-Ğadış*,⁶ *Ğarıţatu'l-Mustağbel f'l-Ğadışî'n-Nebevî, el-Ğadışu'n-Nebevî eş-Şerîf, el-Hedyu'n-Nebevî f'l-Edeb, Şerħu'l-Erba'în en-Neveviyye* ve *eş-Şekâfetu'l-İslâmiyye* başlıklı kitapları bulunmaktadır. Ayrıca el-Beyhaķ'ın *İşbâtu 'Azâbi'l-Ğabr*'i ve 'Abdułlâh el-Ğaşimî'nin *Muħtaşaru Kitâbi Muşkilâti'l-Eğâdışî'n-Nebeviyye ve Beyânihâ* isimli eserinin tahkikli neşirlerini gerçekleştirmiştir. Bunun dışında yayımlanmış veya yayımlanma aşamasında olan pek çok makalesi bulunmaktadır.⁷

¹ Söz konusu unvanın orijinal ifadesi "محاضر متفرغ" şeklindedir. Yıllık sözleşme yapılan öğretim görevlileri için kullanılmaktadır. Bu bilgi için İbrahim Fidan'a teşekkür ederim.

² Bu tarihler arasında Katar Üniversitesi'nde de doçent unvanı ile görev yapmıştır.

³ Bu süreçte, Yermuk Üniversitesi'nde de profesör unvanı ile görev yapmıştır.

⁴ Şeref el-Ğudât ile ilgili bu bölümde verdiğimiz bilgiler, kendisinin yönlendirmesi ile Wikipedia ve Ürdün Üniversitesi Resmi sayfasında yer alan özgeçmiş ışığında kaleme alınmıştır. Bkz. <http://eacademic.ju.edu.jo/S.AI-Qudah/default.aspx>, (19.03.2020); [https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B4%D8%B1%D9%81_%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B6%D8%A7%D8%A9_\(19.03.2020\)](https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B4%D8%B1%D9%81_%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B6%D8%A7%D8%A9_(19.03.2020)).

⁵ Bu küçük kitap, makale formatında Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz. Şeref el-Ğudât, "Hadis Metinlerinde Rivâyet Farklılıklarının Sebepleri," terc. Ferhat Gökçe, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi* 20-21, (2015), ss.59-88.

⁶ Türkçe çevirisi için bkz. Şeref el-Ğudât, *Yeni Bir Yöntemle Hadis İlimleri ve Usulü*, terc. Halil İbrahim Doğan (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018).

⁷ Bu makalelerden bazılarının başlıkları şu şekildedir: "Miftâhu'l-Ğayb Ħams lâ Ya'lemuhâ illâ Allâh," "Kıyâsu ŞarĦi'l-BuĦârî fî't-Tabakât," "el-İslâm ve'l-İlm," "Şubûtu's-Şehri'l-Ğamerî beyne'l-Ğadışî'n-Nebevî ve'l-İlmî'l-Ğadış," "Menhecû'l-İmâm Muslim fî Şaħîħih," "et-Telkîn ve Eşeruhu f'r-Ruvât ve Merviyâtihim" (Maħmûd el-Ğudât ile birlikte), "Ħaşâ'îşu's-Şekâfeti'l-İslâmiyye f'l-Kitâb

Öncelikle, el-Ğudāt'ın genel vurgusunun hadislerin günümüzde nasıl anlaşılması olduğu ve bugün hadislerle ilgili yapılan çalışmalarda da bu husus dikkate alınması gerektiğini önemseydiği anlaşılmaktadır. Nitekim hem kendi çalıştığı hem de tez olarak çalıştırdığı konular bu tespiti desteklemektedir. 1988 yılından günümüze kadar pek çok yüksek lisans ve doktora tez danışmanlığı yapan el-Ğudāt'ın çalıştırdığı tezlerin içerisinde belirli bir konuya dair hadislerle (işçi hakları, keramet, tıp, kadın hakları vb.)⁸ ilgili olanların hayli yekun tutması dikkat çekmektedir. Kendisiyle mülakat soruları dışında yaptığımız görüşmelerde el-Ğudāt, tez konularının daha önce üzerinde çalışma yapılmamış, muasır meselelerden seçildiğini belirtmiştir. Bu çalışmalarda söz konusu rivayetler ana ve alt başlıklara ayrırlıp *taħric*leri yapılmakta ve sıhhat dereceleri ortaya konulmaktadır. Bu aşamadan sonra, rivayetlerle ilgili anlaşılabilen hususlar üzerinde durulup, kısaca yorumlarına değinilmektedir. El-Ğudāt'a göre böyle bir çalışma, hadis alanı için önemli olmakla birlikte diğer disiplinlerin incelemesine sunulmak üzere de dikkate değer bir malzeme teşkil etmektedir. Böylelikle hadis ve diğer disiplinler arasında bağlantı da sağlanabilmektedir. Bunun dışında, eĞ Taberānī'nin (ö.360/971) *Mu'cem*'i gibi bazı eserlerin tahkiki; *telkīn*, *idrāc* gibi az sayıda hadis usulüne dair kavram çalışması; hadislerde metin tenkidi ile bağlantılı bazı hususlar da tez olarak çalıştırdığı konular arasında yer almaktadır.

Şeref el-Ğudāt'ın söyleşinin genelinde hadis ve sünnet ilgili ortaya atılan şüpheler konusunda da oldukça hassas olduğu ve bu hassasiyetle daha korumacı bir tavır ve usul tercih ettiği de anlaşılmaktadır. Ona göre, klasik hadis usulü işlevini en iyi şekilde gerçekleştirmiştir. Günümüzdeki en önemli fonksiyonu ise hadisler hakkında verilen hükümlerin hangi gerekçelerle verildiğini anlamamıza yardımcı olmaktır. Bu noktada, klasik hadis

ve's-Sunne" (Maħmūd el-Ğudāt ve Emīn el-Ğudāt ile birlikte), "İlmu Muħtelif'l-Ğadıṣ, Uṣūluhu ve Kavā'iduh," "Hel Eħādiṣu't-Ṭıbbi'n-Nebevī Vahy?," "el-Mudrec ve 'Alākatuhu bi-Mebāhiṣ'l-Muṣṭalaħi'l-Uħrā" (Haṃid Küfi ile birlikte), "el-İdrāc: Esbābuhu ve Vesā'ilu Ma'rifetih," "Mesāfetu Kaṣri'ş-Şalāt fi's-Sunneti'n-Nebeviyye," "Hel Yete'araḍu'l-Ğadıṣu'ş-Şaħiħ me'a'l-Ğur'āni'l-Kerīm ve'l-İlmi'l-Ğadıṣ?: Ğadıṣu 'Ĥalaķa Allāh et-Turbe Yevme's-Sebt' Nemūzecen," "et- Teṣeyyu' fi Medineti Ķum ve Eṣeruhu fi Fehmi'l-Vāķi'r-Rivā'ī el-İmāmī," "et-Tefsīru'l-İlmi li-Eħādiṣi't-Temr fi Dav'i Cem'i'r-Rivāyāt ve'l-İkṫiṣāfāti'l-İlmiyyeti'l-Cedide" (Muħammed Yūsuf b. İsmā'īl ile birlikte), "Naķdu'l-Metn 'inde İbn Keṣīr fi Tefsīrih," "et-Tefsīru'l-İlmi li'l-Eħādiṣi'n-Nebeviyyeti'ş-Şerife: Eħādiṣu't-Temr ve'z-Zeyt Nemūzecen" (Muħammed Şāliħ el-Emīn ile birlikte), "Ğadıṣu'ş-Şūra (Ĥalaķa Allāh Ādem 'alā Şūratiħ): Dirāse ve Naķdiyye" (Cihād 'Abdu'llāh ile birlikte), "eṣ-Şubuhātu'l-Vāride fi Zevāci'n-Nebī min Ummi Ĥabibe ve Meymūne ve'r-Redd 'aleyhā" ('Umer el-Vādī ile birlikte).

⁸ Fakültenin resmi sitesinde el-Ğudāt'ın danışmanlığını yürüttüğü tez sayısı 55 olarak görünmektedir. Tez başlıklarına şu linkten ulaşmak mümkündür: [http://academic.ju.edu.jo/s.AL-qudah/Lists/ThesesDissertationsSupervision/AllItems.aspx_\(19.03.2020\)](http://academic.ju.edu.jo/s.AL-qudah/Lists/ThesesDissertationsSupervision/AllItems.aspx_(19.03.2020)).

usulü kuralları çerçevesinde bir hadis için *şahîh* hükmü verilmişse, bizim o hadisi günümüz şartları çerçevesinde anlamaya çalışmamız gerekir. El-Ğudât'ı benzer yaklaşımlara sahip diğer akademisyenlerden ayıran özellik kanaatimce onun rivayetleri anlaşılır kılma sadedinde yaptığı açıklamalarıdır. Söyleşide de kısmen görüleceği üzere klasik dilden farklılaşan, toplumun değişim ve gelişimini, algılarını da dikkate alan, temkinli bir açıklama ve yorumlama tarzına sahiptir. Fakat hadislerin anlaşılmasında zaman zaman yorumun sınırlarını zorladığı da görülebilmektedir.

Yine el-Ğudât'a göre, *da'if* ve *mevđū* rivayetler de alimlerin büyük çabalarıyla tespit edilmiştir. Bizim işimiz bunlar üzerinde durmak değil, *şahîh* hadisleri ortaya çıkarmak, günümüze göre açıklamak ve onların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, özellikle de bilimsel içeriğe sahip rivayetleri anlamak için de farklı alanlarda okumalar ve araştırmaların yapılması veya bu alanlardan araştırmacılarla ortak projeler yürütülmesi gerekmektedir.

2017 yılında üç aylık Ürdün ziyaretimde kendisiyle kısa bir zaman da olsa görüşme ve bazı derslerine katılma fırsatım oldu. Ürdün'deki temel İslam ilimleri özellikle de hadis alanındaki çalışmalarda takip edilen genel yöntem ve ulaşılan fikirler hakkında birtakım eleştiriler yapmak elbette mümkündür. Fakat orada müşahede ettiğim en önemli husus, akademik ve ilmî canlılık; hadis derslerinde hocanın gösterdiği ciddiyet ve ihtimamdı.⁹ Şeref el-Ğudât, Türkiye'de hadis alanında çalışan akademisyenler tarafından birkaç makalesi, özellikle Türkçeye de çevrilmiş olan hadis usulü kitabından dolayı tanınmaktadır. Ancak bu alanda büyük bir özveri ile çalışan bir akademisyenin fikir ve düşüncelerini bir söyleşi vasıtasıyla ortaya koymanın, tam anlamıyla olmasa da, Ürdün'deki bakış açısı ve hadis çalışmalarıyla ilgili özet bir tablo sunacağı düşünülerek kendisiyle irtibata geçilmiş ve olumlu bir dönüş alınmıştır.

Söyleşi metnine geçmeden önce belirtmem gereken birkaç husus mevcuttur. Söyleşide yer alan soruların tamamı Arapça olarak el-Ğudât'a e-posta adresi üzerinden ulaştırılmış; yine aynı şekilde elimize ulaşan cevaplar tarafımızca Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁰ İç içe geçmiş bazı soruların

⁹ Ürdün'de lisansüstü derslerde hocaların öğrenciden derslerde sözlü katılım kesin bir biçimde beklenilmekte ve her birinden sunum ve *baħş* olarak ifade edilen belirli bir konuyla ilgili makale hazırlama ödevleri talep edilmektedir. Bu da öğrencilerin derslerle bağlantılarının sıkı bir şekilde kontrol edilmesini sağlamaktadır.

¹⁰ Soruların düzenlenmesinde, değerlendirilmesinde değerli katkı ve yönlendirmelerinden ve sorularına bıkmadan, nezaketle verdiği cevaplardan dolayı Muhammet Emin Eren'e şükranlarımı sunuyorum.

bir kısmının yanıtının söyleşide yer almaması hocanın ilgili soruya cevap vermemesi nedeniyledir. Ayrıca söyleşide, Şeref el-Ğudât'a farklı pek çok soru yöneltmek mümkündür. Nitekim kendisine metinde gördüğünüzden daha fazla soru yöneltilmiş; bazı sorulara verdiği cevapların biraz daha anlaşılır kılınması için kendisine tekrar geri dönüşler yapılmıştır. Okuyacağınız bu metin, hocanın takdiri ile bu şekilde sonuçlanmıştır.

Söyleşi Metni

Tiyek: *Sayın hocam, öncelikle bilgi ve birikiminizi okuyucularla paylaşmayı hedeflediğimiz söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Öncelikle, kısaca ilmî hayatınız ve hadis ilmine yöneliminizden bahsedebilir misiniz?*

el-Ğudât: Yedinci sınıftan, lisans eğitimini tamamlayana kadar Şam'da Dımaşk Üniversitesi'nde eğitim aldım. Daha sonra, bazı hocalarımla yaptığım istişare ve istihare neticesinde Ezher Üniversitesi'nde hadis alanında lisansüstü eğitimime başladım. Hadis alanını tercih ettiğimden dolayı oldukça mutluyum. Tekrar tercih etme durumunda olsam yine bu alanı seçerdim.¹¹

Tiyek: *Hadis ilminin ortaya çıkışından itibaren konularının, ilgi alanının ne olduğu noktasında pek çok değerlendirme yapılmıştır. Şüphesiz ki klasik dönemden günümüze kadar her bir ilmin alan tanımlaması da farklılaşmaktadır. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir? Sizce günümüzde Hadis alanında ne gibi bir değişim ve gelişim gerçekleşmiştir? Bu durumu nasıl karşılamak gerekmektedir?*

el-Ğudât: Şüphesiz hadis ilminin konuları, ilgi alanları her asrın ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Günümüzde de, Hz. Peygamber'in sünnetini savunma ve bu alandaki dilimizi biçim ve içerik bakımından yenileme ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu ihtiyaçlara binaen, hadis ilmi ile ilgili kitaplar telif edilmiş, önce kağıtlar kullanılarak daha sonra elektronik ortamda modern ansiklopedi ve indeksler hazırlanmış, ihtilaflı hadisler için verilen hükümler veya daha önce hakkında hüküm verilmemiş ihtilaflı hadisler konusuna önem verilmiş; sünnet ilimleriyle ilgili her alanda yayınlar yapılmıştır. Alanında önde gelen muhaddislerin çalışmaları, önceki alimlerin hadis ilmiyle ilgili gösterdikleri gayretin ortaya çıkarılması ve muhaddislerin yöntemlerine yönelik çalışmalar da günümüzde hadis ilminin çalışma alanlarından-
dır.

¹¹ Şeref el-Ğudât, bu sorumuza kısa bir cevap vermeyi tercih etti. Giriş bölümünde tahsili ile ilgili daha geniş bilgilere yer verilmiştir.

Tiyyek: *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak, sizin hadis ilmine dair odak konularınız nelerdir? Günümüzde bir hadisçi, hangi konular üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmalıdır?*

el-Ḳudāt: Kanaatimce günümüzde ihtiyaç duyulan çalışmaları şöyle ifade etmek mümkündür:

- Herhangi bir disiplindeki her araştırmacının, kendi uzmanlık alanıyla ilgili hadislere ulaşabilmesini kolaylaştırması amacıyla hadislerin çağdaş konulara göre sınıflandırılması ve bu sınıflandırmanın ilimlerin çağdaş tasnifine göre yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, hadislerin kaynaklarının belirtilmesi, sıhhatine veya zayıflığına dair hükümlerin verilmesi de sünnetin ihyasının yollarından biridir.

Hadis disiplininin sadece hadis mütehasıslarının elinde kalmaması, diğer bütün disiplinlerin uzmanlarının erişiminin mümkün olması için bir grup uzmanla bir projeye başladık ve bunu *ed-Delîlu't-Taşnîfi* ismiyle yayınladık. Bu çalışma, hadisleri, altında sınıflandırmayı planladığımız çağdaş başlıkları içermektedir. Ancak bu proje, 1990 yılındaki Körfez savaşları nedeniyle mali yardımın durmasından dolayı devam etmemiştir. Fakat biz, Ürdün Üniversitesi ve diğer üniversitelerde hadis alanında konulu yüksek lisans tezleri yaptırarak bu projeyi devam ettirdik. Şu anda elimizde çağdaş konularla ilgili yapılmış onlarca tez mevcuttur. Bunlardan büyük bir kısmının danışmanlığını bizzat ben yaptım.

- Hadislerle, özellikle hadis metinleri ile ilgili ortaya atılan şüphelerin tartışılması gerekmektedir. Bu konuda da birkaç çalışmam mevcuttur.¹²

- Nebevi hadislerdeki *i'câz*ları ilmî ve ölçülü bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir. Bu konuda da birkaç araştırmam mevcuttur.

- Hadislerin çağdaş bir dil ve üslup ile günümüz konularına odaklanılarak şerh edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, alanın uzmanları ve uzman olmayanlarının hadisleri anlaması mümkün olur. Bu konuda, *el-Hedyu'n-Nebevî fî'r-Raḳā'ik*, *el-Hedyu'n-Nebevî fî'l-Edeb* ve *Şerḥu'l-Erba'ine'n-Neveviyye* isimli kitaplarım var.

Tiyyek: *Ürdün'deki İslami İlimler/İlahiyat çalışmalarının durumu hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz? Özellikle hadis ilmi ile ilgili çalışmalarda ne gibi konular üzerinde durulmaktadır?*

¹² Örnek olarak şu başlıklı makaleleri zikretmek mümkündür: "Hel Yete'āraḍu'l-Ḥadişu's-Şaḥîḥ me'a'l-Ḳur'āni'l-Kerîm ve'l-İlmi'l-Ḥadiş?: Ḥadişu 'Ḥalāka Allāh et-Turbe Yevme's-Sebt' Nemüzece"; "Ḥadişu's-Şūra (Ḥalāka Allāh Ādem 'alā Şuratih): Dirāse ve Naḳdiyye," "eş-Şubuhātu'l-Vāride fî Zevāci'n-Nebî min Ummi Ḥabîbe ve Meymüne ve'r-Redd 'aleyhā".

el-kuḍāt: Ürdün’de İslami ilimler ile ilgili çalışmalar, modern toplumun ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Bundan dolayı, Allah’a hamd olsun ki, söz konusu çalışmalar gerçek hayattan kopuk olmayan nitelikli çalışmalardır. Bilhassa hadis ilimlerine dair çalışmalar ise şu konulara odaklanmaktadır:

- Konulu hadis çalışmaları
- Genel olarak hadislerle özel olarak *Şaḥīḥayn* ile ilgili ortaya atılan şüpheler ve tartışmalar
- Hadis ilminin meseleleri
- Muhaddislerin metotları
- *İlel* ilmi
- Hadiste *i’cāz*
- Nebevi hadislerin şerhi

Tiyek: *Ürdün dışında, Türkiye ve Batı dünyasındaki İlahiyat/İslami ilimlerle ilgili gelişmeleri takip ediyor musunuz? Özel olarak ilgi duyduğunuz ve çalışmalarını takip ettiğiniz isimler var mı?*

el-kuḍāt: Maalesef, dil yetersizliği, akademik ve diğer konulardaki meşguliyetlerim sebebiyle bu husustaki takiplerim zayıf. Ancak, bu ülkelerdeki arkadaşlarım ve öğrencilerim sayesinde takip edebiliyorum.

Tiyek: *Malumunuz bugün hadis ve sünnet kavramlarının tanımlarından başlamak üzere pek çok tartışma mevcuttur. Bu tartışmalara dair düşünce ve değerlendirmeleriniz nedir? Sizce sünnet ve hadisin güncel problemleri nelerdir?*

el-kuḍāt: Hadis ve sünnet kavramlarına dair yapılan tanımların birçoğunu inceledim. Bu tanımlar arasında, yeni veya diğerlerine muadil tanımlar vardı. Bunlar, Türkçeye de çevrilen *el-Minhācu’l-Ḥadīṣ fī ‘Ulūmi’l-Ḥadīṣ* isimli kitabımda bulunmaktadır. Hadis ve sünnet tanımları hususunda - farklı mana vermeyi gerektirecek herhangi bir karine olmadıkça- cumhurun da belirttiği “her ikisi de aynı anlamdadır” görüşünü benimsemektedirim.

Sünnet ile ilgili günümüz problemlerine gelecek olursak, genel olarak Hz. Peygamber’in sünnetine; özel olarak da *Şaḥīḥayn* hadislerine şiddetli bir saldırı mevcuttur. Ancak ben bu saldırının hedeflerine ulaşmayacağına eminim. Aksine bunlar, hadis alanı mütehasıslarını daha fazla ilmî araştırma yapmaya teşvik edecektir. Aslında bu durum, hastalıklardan korunmak amacıyla aşı yapılması gibidir: Zarar vermez, fayda sağlar.

Tiyek: *Akademik çalışmalarınız arasında en çok dikkati çeken konulardan biri, Türkiye’de de son dönemlerde üzerinde tartışılan “et-tecdīd fī ‘ulūmi’s-sunne” konusu. Hatta sizin aynı isimle lisansüstü dersiniz de var. Bu-*

rada tecdīd kavramıyla tam olarak neyi kastediyorsunuz? Sünnetin yeniden anlaşılması ve yorumlanmasının temel kaideleri sizce nelerdir? Günümüzde bu hususta gelenekten farklı olarak yeni kaide ve ilkelere ihtiyaç var mı? Bu konuyla bağlantılı olarak “Hz. Peygamber bugün yaşasaydı...” söylemi hakkında neler söylersiniz?

el-Ğuđāt: *Tecdīd ile “sünnet ilimlerinin ihyası ve geliştirilmesini” kastediyorum. Hadisler hakkında hüküm vermeye veya hadisleri anlamaya yönelik ilk asırlarda ortaya konulan kurallardan vazgeçemeyiz. Bir de, ne hadis ıstılahlarında ne de fıkıh usulünde söz konusu kuralları kaldırıp yerlerine yeni kurallar getirmeye de gerek yoktur. Ancak “hadislerin doğa bilimlerine arzı” gibi eskiden olmayan konulara dair yeni birtakım kaideler eklememiz mümkündür. Bu, bir açıdan bir hadisi desteklemek için; diğere bir açıdan da onu tenkit etmek için faydalı olabilmektedir.*

Hadislerin anlaşılması meselesi ise çok geniş bir alandır. Hadislerden önceki alimlerin akıllarına gelmeyen yeni hükümler çıkarmamız mümkündür ki bu noktada yeni bilimsel keşiflerden de yararlanmalıyız. Hadisleri kendi asrımızda anlaşılır kılmak da farklı çevrelerden dolayı kapsamı hayli geniş bir alandır. Bazı hadislerin belirli bir çevre, belirli bir örf ile irtibatlı olduğu bilinen bir husustur ve örfün değişmesiyle hüküm de değişir. “Hz. Peygamber bugün yaşasaydı...” söyleminin kastı da budur.

Tiyek: *El-Minhācu'l-Ğadīş isimli kitabınızda, hadis, sünnet, haber ve eşer, kavramlarını ele alırken, bu kavramlara dair “cumhurun görüşünü, yani her birinin aynı anlama sahip olduğu” görüşünü benimsediğinizi ifade ediyorsunuz. Son dönemde, hadis ve sünnet kavramları arasındaki farklılıklara dikkat çekilerek bir ayırım yapılmaktadır. Bu şekilde sanki hadis rivayetleriyle ilgili mevcut problemlerden dolayı sünnetin konumunun zarar görmesi engellenmek isteniyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

el-Ğuđāt: Bunlar hadis usulünün (oturmuş) kavramlarıdır ve tartışılmazdırlar. Alimler asırlarca bu kavramları kullanmışlardır. Dolayısıyla bu kavramlar üzerinde yapılacak herhangi bir değişiklik hadis talebeleri ve uzmanlarının kafasını karıştırır. Bu nedenle onları değiştirme gereği duymuyorum.

Tiyek: *Bu bağlamda, “Sünnet Kur’an’a kâğidir” kabulünü nasıl yorumluyorsunuz. Sünnet ve hadisi aynı anlamda düşünmemiz münasebetiyle şöyle bir soruya nasıl yanıt verirsiniz: “Hadisler Kur’an’a kâğidir” demek mümkün müdür?*

el-kuḍāt: Öncelikle hadis ve sünnet kavramlarının aynı anlama geldiği konusunda cumhur ulemanın görüşünde olduğumu ifade etmeliyim. Bu, itiraz edilemez bir husustur ve herhangi bir problem de teşkil etmez. Alimlerin her birinin sözleri de kullandığı ıstıhlahlara göre anlaşılır.

Kur'an'ın *subū*tunun *kaṭ'ī* olduğu konusunda alimlerin görüş birliği vardır. Sünnet'in büyük bir kısmının ise *subū*tu *zannī*dir. Zannediyorum ki, bu söz (Sünnet Kur'an'a *kāḍī*dir) *subū*tle değil delaletle ilgilidir ve bu anlamda sünnet delalet konusunda Kur'an'dan daha geride değildir. Dolayısıyla bana göre bu ibare sünnetin tafsilatı; Kur'an'ın ise genel hükümleri içerdiğini ifade etmektedir. Özel birtakım meselelerde '*umū*m (yani Kur'an) *huṣū*şa (yani hadis) hamledilir. Bu akla uygundur ve kaide şudur: Bir mesele ile ilgili özel bir *naṣṣ* genel *naṣṣ*a takdim edilir.

Tiyek: "*İlmu Muḥtelifi'l-Ḥadīṣ ve Uṣūluhu ve Kavā'iduh*" isimli makalenizde, sünnet çerçevesinde yapılan tartışmalarda en çok hedef alınan konulardan birinin "*muḥtelifu'l-ḥadīṣ*" olduğunu ve bu konuyla ilgili ilmi çalışmalar yapılması gerektiğini belirtiyorsunuz. Özet olarak, bu ilme ve bunun üzerinden sünnete yöneltilen eleştirilerden ve sizin bu konudaki yaklaşımınızdan bahseder misiniz? "*Muḥtelifu'l-ḥadīṣ*" konusunda yapılmasını öngördüğünüz çalışmaların hadis alanına ne gibi katkıları olacaktır?

el-kuḍāt: Bu konuda iki yönlü çalışmaların yapılması gerekmektedir. Biri bu çalışmamda (*İlmu Muḥtelifi'l-Ḥadīṣ ve Uṣūluhu*) yaptığım gibi teorik; ikincisi tatbiki. Tatbiki çalışma ise, yine benim bazı araştırmalarımda yaptığım gibi tek tek *ṣaḥīḥ* hadislerle ilgili ortaya atılan şüpheler üzerinde tartışmaktır. Bunun yanında, doktora öğrencilerimi de tezlerinde bu konularda hazırlamaları için cesaretlendiriyorum. Ürdün Üniversitesi'nde bu alanda pek çok tez yapılmıştır.

Tiyek: Yine *el-Minhācu'l-Ḥadīṣ* isimli kitabınızda, hadislerin vahiy olduğunu belirtiyorsunuz. Ayrıca "*Hel Eḥādīṣu't-Ṭıbbi'n-Nebevī Vahy?*" başlıklı makalenizde de "*Aksine bir karine bulunmadıkça Hz. Peygamber'in söyledikleri -tıp ve diğer her konudaki- vahiydir*" diyorsunuz. Bugün, hadislerle ilgili yapılan tartışmaların altında yatan temel sebeplerden biri olarak "*Hadisler vahiydir*" görüşünün olduğu ifade ediliyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

el-kuḍāt: Evet, bu muhaddislerin görüşüdür ve sahabe döneminden günümüze kadar bütün Müslümanların nezdinde sünnetin delil olmasının sebebidir. Bunun dışındaki bir yaklaşım ilmî hatalardan biri olur. Hadislerin vahiy olup olmadığı tartışması ise Nebvi sünnete savaş açan müsteşrikler tarafından ortaya atılmıştır. Müsteşrikler hiçbir ilmî temeli olmayan bu

teorileriyle İslam'ın dörtte üçünden fazlası hakkında şüphe uyandırmayı hedeflemektedirler.

Tiyek: *Hadis rivayetleri arasında en çok eleştiriye maruz kalan rivayet gruplarından biri de "fiten ve melâhim" başlıkları altında yer alan rivayetlerdir. Günümüzde bu rivayetleri toptan reddedenler olduğu gibi söz konusu rivayetleri açıklamaya yönelik çeşitli görüşler de mevcuttur. Sizin de konuyla ilgili Harîtatu'l-Mustakbel fî'l-Ĥadîsi'n-Nebevî ve Menhecû't-Te'âmul me'a'l-Fiten isimli çalışmalarınız var. Özet olarak bu tür rivayetlere yaklaşım size göre nasıl olmalıdır?*

el-Ķudât: Bu konudaki rivayetlerin iki açıdan ele alınması gerekir: Birincisi bu hadislerin *şubûtu* konusudur. Burada da, söz konusu hadislerin *şahîh* olup olmadığının araştırılması yanında hadisin *merfû'* olup olmadığı tespitinin yapılması gerekmektedir. *Fiten* ve *melâhim* konusunda -hükmen *merfû'* olmadıkça- *mevķûf* rivayetler kabul edilmez. *Şahîh* ve *hasen* seviyesindeki hadislerle itimat edilir.

Belli bir durumun ortaya çıkmasına dair belirli bir tarihe işaret eden rivayetler reddedilir. Re'y'e muhalefet eden *şahîh* hadis terk edilmez. Detay konularda *şahîh* rivayetler arasında bir ihtilafın olması hadisin aslını inkarı gerektirmez. Eğer *şahîh* hadisler birbirleriyle çelişirlerse *tercîh* kaidesinden önce *cem'* ve *tevfîk* kaidesi uygulanmalıdır.

Hadisin *şubûtu* tespit edildikten sonra anlaşılması meselesi gelir. Burada, *naşşlara* içermedikleri manaları hamletmemek; hadisi Kur'an-ı Kerim ve *şubûtu* tespit edilmiş Nebevî sünnet ışığında anlamak gerekmektedir.

Hadis, *naşştâ* kendisine dair herhangi bir delil olmayan önceki kanaatler çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmamalı ve metinde açık bir işaret olmadığı müddetçe, söz konusu hadis belirli bir olayla ilişkilendirilmemelidir. Son olarak bu tür hadisler, karşı konulamaz bir kader olarak da anlaşılmamalıdır.

Tiyek: *Yine son dönemlerdeki gelişmelerden hareketle kadınlarla ilgili rivayetlere dair bir soru sormak istiyorum. Bildiğiniz gibi "kadınların aklının eksik olduğu; kadınların uğursuzluğu veya kadınlardan yönetici olamayacağı" ve benzeri rivayetler ve ayrıca Hz. 'Â'îşe'nin evlilik yaşı gibi hususlar çokça tartışılmaktadır. Bu konularda farklı yaklaşımlar mevcut. Kadınların bugün çalışma ve iş hayatına katılımının gecikmesi de bir açıdan İslam'ın kadına bakış açısına yükleniyor. Sizin kadınlara dair bu ve benzeri rivayetler hakkındaki görüş ve değerlendirmeleriniz nelerdir?*

el-Kuđāt: Allah kadınları ve erkekleri aynı nefisten yaratmıştır ve kadınlar erkeklerin diğer yarısıdır. Her ikisi de haysiyet, teklifler ve ceza konusunda eşittir. Bu, göz ardı edilmemesi gereken bir esastır. Fakat ikisi arasındaki bazı farklar nedeniyle kendilerine yöneltilen emir ve yasaklarda da birtakım farklılıklar mevcuttur. Bununla birlikte, bazı insanların bazı çevre ve zamanlarda kadınlarla ilgili sahih İslami tutuma muhalif hareket ettikleri vakidir. Kadınların bazı İslami çevrelerde zulme maruz kaldıklarına da şüphe yoktur. Toplumun kadının çalışmasına ihtiyacı olduğu gibi, elbette kadının da eğitime ve çalışmaya ihtiyacı vardır. Ayrıca kadın bir toplumun ilerlemesinde önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Soruda yer alan bazı rivayetlere dair değerlendirmelerim ise şöyle:

- Kadınların eksik akıllı olduğu ile ilgili öncelikle belirtilmesi gereken, burada zekanın veya belleğin/hafızanın kastedilmediğidir. Akıl, zeka ve hafızadan farklı bir şeydir. Bu manada akı “davranışlarda dengeli olma” şeklinde ifade etmek mümkündür. Matematik ve fizik zekaya ihtiyaç duyar-ken; tarih hafızaya ihtiyaç duyar. Çok zeki olan birinin davranışlarının dengeli olmadığı; aşırılıkların görülebildiği bir gerçektir.

Bu rivayet, kadının erkekte daha duygusal ve bunun da kadına özgü annelik fonksiyonu ile bağlantılı bir husus olduğunu ifade etmektedir. Erkek ise kadına kıyasla daha az duygusaldır. Bu durum, birinin diğerine üstünlüğü olarak anlaşılmalıdır. Her iki tarafın da birbirine üstünlükleri veya eksiklikleri vardır. Bunu bir fakültenin farklı bölümlerindeki öğrencilerin durumlarına benzetebiliriz. Mesela Uşûlu’d-Dîn bölümündeki bir öğrenci bu alanda, fıkıh alanındaki bir öğrenciden daha iyidir; fakat bu öğrenci (Uşûlu’d-Dîn bölümündeki öğrenci) fıkıh alanındaki bir öğrenci ile kıyaslandığında, fıkıh alanında daha geride kalmaktadır.¹³

Kadının uğursuzluğu konusuna gelince *şahiħ* rivayette “Eğer uğursuzluk varsa o şundadır...” şeklinde buyrulmaktadır. Bu üsluptaki şüphe/ihtimal ifadesi (eğer) çok açıktır. Bu nedenle, bu hadisin doğru anlamı, insanların çoğunluğunun anladığı gibi değildir. Rivayet şunu ifade etmektedir: Kadın erkek için hayli önemi haizdir. Nitekim erkeğin doğru bir kadını seçmesi onun için mutluluk sebebidir. Eğer doğru bir eş tercihi yapmazsa bu durumda o kadın erkek için mutsuzluğunun en önemli nedenlerinden biri

¹³ Çev. notu: Yani herkes kendi alanında daha iyidir. Bir öğrencinin kendi alanındaki performansının iyi oluşu onun için bir üstünlük iken; başka bir alandaki performansı o alandaki öğrenciye kıyasla eksiklik olarak değerlendirilebilir. Kadın ve erkek arasında da bu şekilde bir üstünlük-eksiklik dengesi mevcuttur.

olur. Bu husus, “erkeğin mutluluğu şöyledir; mutsuzluğu ise şöyledir...” şeklinde rivayet edilen hadiste de dile getirilmektedir. Burada uğursuzluk, erkeğe yönelik bir anlam içermektedir. Buna karşın, kadınlar için uğursuzluk ise erkektir. Bu konunun cinsiyetle bir alakası yoktur. Kastedilen erkek veya kadının hayat arkadaşı olarak tercihi başarılı olup olmamasıdır.

▪ Kadının yönetici olamaması ise, sadece İslam dünyasına has bir durum değildir. Amerika Birleşik Devletleri’ne bakalım, mevcut devlet başkanı 45. başkandır ve şimdiye kadar hiçbir kadın bu makama gelmemiştir. Bu durum bir tesadüf mü yoksa bir kanaat midir? Amerika’daki kadın seçmen sayısının erkek seçmen sayısından yaklaşık 10 milyon fazla olduğu dikkate alınırsa bunun erkek ve kadının kahir ekseriyetinin kanaatini yansıttığını söylemek mümkündür.

▪ Hz. ‘Â’îşe’nin evliliği konusunda gelince, doğru olan onun evlendiği sırada 10 yaşına girmiş olduğudur ve onun büluğa girdikten sonra evlendiğinde hiçbir şüphe yoktur. Nitekim Allah, erkek ve kadın için büluğa girmiş olmayı evlilik imkanı için bir işaret olarak kılmıştır. Bu onların zamanında garipsenecek bir durum olmadığı gibi fiziksel, cinsel ve toplumsal olarak kabul edilen bir gerçektir. Zamanımızda da bazı bölgelerde durum hala böyledir. Fakat bu, erkek veya kız evlatlarımızı büluğa erdiklerinde evlendirmemizin şer’î olarak talep edildiği anlamına gelmez. Aksine bu durum, zaman ve çevreye göre değişen birçok faktöre bağlıdır.

Hz. ‘Â’îşe’nin yaşı ile ilgili diğer görüşler ise, *şahîh* hadis rivayetleriyle çelişen ve *şahîh* olmayan tarihi birtakım rivayetlere dayanmaktadır. Ayrıca, Hz. ‘Â’îşe’nin (r. ‘anhâ) evlilik yaşını kınayanların ergenlik çağına gelmiş kişilerin evlilik dışı ilişkilerini kınamaması çok şaşılacak bir husustur. Zira bu durum gayrimüslim ülkelerde kınama söz konusu olmaksızın oldukça yaygındır. Hatta bu ülkelerde bu tür ilişkiler memnuniyet ve kabul ile karşılanmaktadır.

Tiyek: *İlim geleneğimizde isnâdın önemi ile ilgili pek çok söz söylenmiş, eserler kaleme alınmıştır. Isnâd size ne ifade etmektedir ve günümüz hadis çalışmalarında ne gibi bir fonksiyona sahiptir?*

el-Ğudât: Şüphesiz ki *isnâd*, hadisler hakkında sıhhat hükmü verme konusunda hayli öneme sahiptir. Aynı şekilde, hadis metinlerinin tenkidi de önemi haizdir. Bu ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ancak, *isnâd* sistemi varlığını sürdürememiştir. Bunun sebebi de günümüzde hadis kitabı telifinin yapılmıyor olmasıdır. Artık bu asırda, hadisleri *isnâd*ları ile rivayet etmemize gerek yoktur. *Isnâd* ile ilgili çalışmaların zaman geçtikçe

azalması da bu nedenledir. Ancak, hadis talebelerinin, muhaddislerin hadisler hakkında nasıl hüküm verdiklerini ve bu alanda gösterdikleri muazzam çabalarını öğrenmeleri için *isnād* ile ilgili araştırmalardan müstağni kalmamaları gerekmektedir. Bununla birlikte, kanaatimce bugün metinlerle ilgili araştırmalara, *ṣaḥīḥ* hadislerin neşrine ve onlara ittibaya teşvike yönelik çalışmalara odaklanmamız gerekmektedir.

Tiyek: *Son dönemde yapılan, salt ricāl tenkidinin bir hadisin sıhhatini ortaya koymadaki yetersizliği ve metin tenkidine önem verilmesi gerektiği görüşü hakkında neler söylersiniz. Sizce de gelenekte -özellikle hadisçiler tarafından- metin tenkidine gerekli önem verilmemiş midir? Sizden “Metin Tenkidi” tanımı ve hadis ilmindeki yerine dair değerlendirme yapmanızı istersek neler söylemek istersiniz?*

el-kuḍāt: Evet, bu doğrudur. Ancak muhaddisler metin tenkidi konusunda da ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. Bununla birlikte, metin tenkidi yalnızca muhaddislerin ihtisas alanı değil, diğer bütün disiplinlerdeki araştırmacıların görevidir. Bu da muhaddislerin metin tenkidinden çok sened tenkidine odaklanmalarını açıklamaktadır. Sened tenkidi yalnızca muhaddislerin işi; metin tenkidi ise muhaddislerle birlikte diğer bütün disiplinlerdeki uzmanların işidir.

Metin tenkidi, metnin doğruluğuna veya doğru olmadığına delil olması bakımından hadis metinleri ile ilgili çalışmalar kastedilmektedir. Metin tenkidinden müstağni kalamayacağımızı daha önce zikretmiştim. Yalnızca sened tenkidi ile bir hadise *ṣaḥīḥ* hükmünü vermek mümkün değildir. Hem sened hem de metin tenkidi birlikte uygulanmalıdır. Alimler, senedin sıhhatinin metnin sıhhatini gerektirmeyeceğini ortaya koymuşlardır ki bu çok dakik bir kaidedir.

Tiyek: *İbnu’ş-Şalāh (ö.643/1245) ‘Ulūmu’l-Ḥadīş eserinin “ṣaḥīḥ” kısmında, “Bu hadis ṣaḥīḥtir” denildiğinde söz konusu hadisin bizatihi ṣaḥīḥ olduğu değil, senedinin muṭṭaṣıl olduğu ve zikredilen diğer sıhhat şartlarını taşıdığı kastedilir. Aynı şekilde, “Bir hadis ṣaḥīḥ değildir” denildiğinde de, bu hadisin bizatihi uydurma olduğu değil, zikredilen sıhhat şartlarını taşımadığı kastedilir” demektedir. Bu ifade, hem hadislerle ilgili muhafazakar tutum içerisinde olanlar tarafından hem de hadislere daha eleştirel yaklaşanlar tarafından kullanılan bir argümandır. Siz İbnu’ş-Şalāh’ın bu ifadesinden ne anlıyorsunuz? Bununla birlikte, bir rivayetin ṣaḥīḥ olduğunu söylemek için dikkate alınması gereken temel ölçüler sizce nelerdir?*

el-Ḳudāt: Bu yalnızca İbnu's-Şalāh'a ait bir kural değil, genel olarak muhaddislerin üzerinde karar kıldığı, oldukça ilmî ve dakik bir kaidedir. Ancak bu kaide, *mutevâtir* hadisler değil, *âhād* hadisler için söylenmiştir. *Mutevâtir* rivayetinin Hz. Peygamber'e nisbeti hususunda herhangi bir şüphemiz yoktur. *Şahîh âhād* hadisin ise *şubûtu kaṭ'î* değil, *zannî*dir. Yani, *şahîh* hükmü verilen bir hadisin Hz. Peygamber tarafından söylenme ihtimali gerçekten yüksektir. Bu da, söz konusu hadisin öngörülen şartları taşıdığıнын delilidir. Böyle bir hadisin, *uşûlde* kabul edilmeyip, akide ve şeriatin *furû'* konularında kabul edilmesi akla uygundur. Çünkü biz, *gâlibu'z-zann* ile ve *vehmin* kabul edilmesi arasındayız ve *gâlibu'z-zannin* kabul edilmesinin akla uygun olduğu hususunda şüphe yoktur. Aynı şekilde bir hadise "*şahîh değildir*" demek de *gâlibu'z-zann* iledir. Çünkü onun *şahîh* olduğuna dair ihtimal azdır. Burada da, *gâlibu'z-zannin* ve *vehmin* kabul edilmesi arasındayız ve yine *gâlibu'z-zannin* kabul edilmesinin mantıklı olduğu hususunda şüphe yoktur.

Tiyek: *‘el-Minhācu'l-Ḥadîs’* isimli kitabınızda, hadis ilimlerinin (*‘ulūmu'l-ḥadîs*) hedefinin "*şahîh ve şahîh olmayan hadisleri birbirinden ayırmak, şahîh olmayan hadislerin dine girmesine engel olmak olduğuna*" işaret ediyor ve önsözde hadis usulü konularını yeniden tertib ettiğinizi ve bazı tanımları yeniden yaptığınızı belirtiyorsunuz. Bugün, hadis usulünün fonksiyonunu kaybettiğine dair birtakım görüşler mevcuttur. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Konuların yeniden tertibi veya tanımlar üzerinde yapılan birtakım değişiklikler hadis usulünün günümüzdeki fonksiyonunu arttırmak için yeterli midir?

el-Ḳudāt: *‘Ulūmu'l-ḥadîs* ile ilgili çalışmaların kıyamete kadar devam etmesi gerekmektedir. Bu ilmin amacı, alimlerin bir hadis için sıhhat veya zayıflık hükmü verirken kullandığı kaide ve kriterleri bilmektir. Eğer bu ilim ortadan kalkarsa -ki böyle bir şey olmayacak- alimlerin hadisler hakkında nasıl hüküm verdiğini bilmeyen nesiller yetişir. Bu durumda hadislerin tamamıyla ilgili şüpheler ortaya çıkar ve "Biz önceki alimlerin hadislerle ilgili verdiği hükümlerin doğru olduğunu nereden bileceğiz?" denilmeye başlanır. Bu durum, hadislerin bütünüyle ilgili şüphelerin oluşmasına neden olur ki bu da İslam düşmanlarının istediği şeydir.

Benim *el-Minhācu'l-Ḥadîs* isimli kitabımda takip ettiğim usul, öğrencilerin hadis ilimlerini anlamasını kolaylaştırmak ve daha doğru anlamalarını sağlamak içindir. Doğrusu, *şahîh* ve *şahîh* olmayan hadisleri birbirinden ayırt etmek için daha önceki alimlerin zikretmediği yeni tek bir kaide bulamadım. Bugün konuşulan, ortaya atılan bütün kaideler alimlerimiz tarafın-

dan zikredilen şeylerdir. Bazen söyleyiş biçimi farklılık göstermekte ancak yeni bir şey söylenmemektedir. Daha önceden de temas ettiğim gibi, bazıları birtakım yeni kriterler ortaya atmış ve onları iyi bir biçimde tartışmışlardır. Prof. Dr. Muştafâ es-Sibâ'î'nin (ö.1964) (Allah ona rahmet etsin) seçkin kitabı *es-Sunne ve Mekânetuhâ fî't-Teşrî'i'l-İslâmî*'de yaptığı buna örnektir.

Tiyek: *Hadis usulüne dair tartışılan konulardan bir diğeri de hadis usulünün tamamen Şâfi'î alimler elinde şekillenmiş olması ve eserlerinin yine Şâfi'îler tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz? Hanefiler başta olmak üzere diğer mezheplerin hadis yaklaşımları hakkında neler söylersiniz?*

el-kuḍāt: Bu doğru bir tespit değıldir. Hadis usulü ile ilgili kaidelerin büyük bir kısmı İmâm Şâfi'î'den önce teşekkül etmiştir. Ancak bu kuralları yazıya geçiren ilk kişi İmâm Şâfi'î olmuştur ve pek çok Şâfi'î muhaddis de onu takip etmiştir. Bununla birlikte, bütün mezheplere bağılı muhaddislerin hadis usulü konusunda bazı kaideler koyma noktasında ortak paydada bulunduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir. Örneğin, eṭ-Ṭahâvî (ö.321/933), ez-Zeyla'î (ö.762/1360), Hindistan ve Türkiye'den Hanefî pek çok muhaddis genellikle hadis usulü kurallarını *taḥrîc*, fıkıh ve diğer kitaplarda ele almış ve incelemişlerdir. Sınırlı birkaç mesele dışında, hadis usulünde mezhep imamları arasında zikredilmeye değıer farklılıklar bulunmamaktadır. Hadis usulü, genellikle mezhepler üstüdür.

Tiyek: *Hadis usulünün yeniden tertibi konusuyla bağlantılı olarak, kitabınızda "söyleyenine göre" hadis çeşitleri içerisinde kudsî hadise de yer veriyorsunuz. Yakın zamanlarda yapılan çalışmalardaki tespitlere göre, kudsî hadisin hadis usulü konuları arasında zikredildiğı en erken çalışma Cemâluddîn el-Ḳâsimî'nin (ö.1914) Ḳavâ'idu't-Taḥdîş isimli kitabıdır. Sizin kudsî hadisi hem uşûl konusu olarak ele almanızın hem de merfû'-mevkûf-maḳtû' ile birlikte zikretmenizın sebepleri nelerdir? Ḳudsî hadisin bu şekilde hadis ilimlerine dahil edilmesinin ne gibi faydaları vardır?*

el-kuḍāt: Bunun birkaç tane sebebi vardır. Bunlardan en önemlileri, *kuḍsî* hadisin de *ḥadîş* olarak isimlendirilmiş olması, isnadlarıyla hadis kitaplarında rivayet edilmiş olması, her ne kadar Allah'ın kelamı olsa da Kur'an'dan farklı olması ve *kuḍsî* hadislerle diğer hadisleri birbirinden ayırmaktır.

Tiyek: *Siz bu alanın mütehasısı ve belirli bir müktesebata sahip bir akademisyeni olarak günümüze kadar ulaşan bütün bu hadis külliyyatını nasıl*

değerlendiriyorsunuz? Şahîh, da'îf ve hatta mevdu' rivayetleri ile bu birikim/külliyat size ne ifade ediyor?

el-kuḍāt: Önceki alimlerimiz hadisleri, hadis rivayetlerini bir araya getirmek; hadislerin ravileri, isnadları, metinleri üzerinde çalışmak, *şahîh* hadisleri diğerlerinden ayırmak için oldukça fazla gayret göstermiş; amaçlarına göre çeşitli kitaplar tasnif etmişlerdir. *Şahîhayn* gibi sadece *şahîh* hadisleri bir araya getiren eserler, *Sunenler*, *Zevâ'id* kitapları, *Mustedrekler*, *Mustahrecler* çeşitli amaçlarla kaleme alınmış eser türleridir. Bu kitaplardan bir kısmında, bir açıdan söz konusu hadisin zayıflığını göstermek, başka bir açıdan da, o hadisin zayıflığını giderip, kuvvetlendirecek rivayetleri araştırmak amacıyla *da'îf* hadisler de rivayet edilmiştir. Ayrıca alimler, uydurma olduklarını ortaya koymak için *mevdu'* hadislere özel eserler de tasnif etmişlerdir. Bu çalışmalar, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş derecede büyük ve eksiksiz bir çabanın göstergesidir.

Da'îf ve *mevdu'* rivayetlerin kitaplarda zikredilmesi yalnızca alanın uzmanları için; konuya dair örnek olması bakımından veya bu hadislerle ilgili uyarı mahiyetinde, gerektiği kadarıyla olmak kaydıyla kaçınılmazdır. Aksi takdirde, alimlerimizin *şahîh*, *da'îf* ve *mevdu'* hadisleri birbirinden ayırmaya yönelik bütün gayretlerini yok etmiş oluruz. Hadis kitaplarının pek çoğunda bu problemin olduğu doğrudur. Bize düşen, hadis tarihi araştırmaları da dahil kitaplarımızı bu rivayetlerden temizlemek, onlardan kurtarmaktır.

Tiyek: *Günümüzde disiplinler arası araştırmaların önemine vurgu gitgide artıyor. Bu açıdan hadis ilminin diğer disiplinlerle (İslami ilimlerden ayrı olarak tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi) ilişkisi hakkında neler önerebilirsiniz? İslam dünyasında hadis alanında ortaya konan çalışmaların interdisipliner yaklaşımlar açısından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?*

el-kuḍāt: Disiplinler arasında köprüler kurmak gerekir çünkü ilimler birbirleriyle iletişim halinde oldukları zaman kemale erişirler. Şer'î ilimlerde ihtisas edenlerin de diğer ilimlerle aralarında bu köprüleri bina etmesi gerekmektedir ki ancak bu şekilde hayatta işlevsel olabilirler. Nitekim İslam hayat için bir yöntemdir. Hadis ilmi ise şer'î ilimlerden biridir.

Daha önce bahsetmiş olduğum "ilimde objektiflik" bunun yollarından biridir. Bir muhaddisin diğer bilim dallarından müstağni kalması mümkün değildir. Ben de tıp, astronomi ve doğa bilimleriyle ilgili araştırmaları genel olarak takip ediyorum ve bu konularda pek çok çalışmam da mevcuttur. Ayrıca bunun, farz-ı kifayelerden biri olduğuna inanıyorum.

Tiyek: *İslam araştırmaları konusunda Fazlur Rahman (ö.1988), Muḥammed el-Ġazzālī (ö.1996), Ebū Rayye (ö.1970), Aḥmed Emīn (ö.1954), Musa Carullah (ö.1949) ve benzeri isimlerin de çokça çalışması mevcuttur. Sizin bu isimler ve çalışmaları hakkında kanaatiniz nedir?*

el-kuḍāt: Bu isimlerin hepsi ıslah vizyonlarını ortaya koymak istediler. Duamız, Allah'ın onların niyet ve çabalarının karşılığını vermesidir. Bu isimlerin hiçbirinin hadisler konusunda uzman olduğunu zannetmiyorum, nitekim hadis konusunda belirgin bir teorileri yok. Fakat bununla birlikte benim ilmi yöntemim her birinin her bir meselede öne sürdüğü fikri ele alıp tartışmaktır. Yani onların görüşleri, bir bütün olarak ele alınıp sonuca varmaktan ziyade teker teker tartışılmalıdır. Biz onların fikirlerinden birini kabul edebilir; diğerine katılmayabiliriz.

Tiyek: *İslam dünyasında yaşanan tartışmalara dair görüşleriniz ve Müslümanların genel durumları hakkındaki değerlendirmeleriniz nelerdir? Sorunlarımızı özme noktasında bir akademisyen olarak nasıl bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?*

el-kuḍāt: Şüphesiz Müslümanlar zor durumda yaşıyorlar. Çünkü düşünmanları ilim, siyaset, iktisat, askeri ve medya başta olmak üzere pek çok konuda Müslümanlardan önde ilerlemektedir. Bu kesim, aralarında çokça farklılık bulunmasına ve hatta küresel savaşlarına rağmen anlaşmazlıklarının çoğunun üstesinden gelip ortak noktalara odaklanabildiler. İslam Dünyası karşısında bir olabilmeyi başarabildiler. Müslümanların, tüm bu saydığım alanlarda bilimsel olarak ilerlemek için abalamlarının dışında yapabileceği bir şey yoktur. Bununla birlikte, onlar da iş birliği yapabilmeli ve diğerleri gibi farklılıklarını göz ardı edip ortak noktalara odaklanabilmelidir. Bu noktada yeni Türkiye'ye ve diğer bazı İslam ülkelerine güveniyoruz.

Tiyek: *Bir önceki soru ile bağlantılı olarak Filistin meselesi hakkındaki görüş ve düşünceleriniz nelerdir?*

el-kuḍāt: Siyonistler, İslam Dünyası'nın kalbinde bir Siyonist devlet kurmak için sömürgeci Batı'dan da destek alabildiler. Bu, Siyonistlerin bir devlet kurma ve İslam dünyasında gelişmiş bir karargah inşa etme hayallerinin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. Filistin meselesi hakkında Müslümanlar arasında bir görüş farklılığı yok, günümüz Müslümanları da durumun farkındalar. Filistin'in ulusal direnişini desteklemek, bu işgalin boğazında bir diken tutabilmek için (işgalci devletlerle) ticaret yapmama konusunda iş birliği yapmamız gerekmektedir. Ayrıca, Filistin gibi çevresinde-

ki komşu ülkeler de desteklenmelidir. Ulusal İslami Devletler bu işgale karşı koymak, hiç şüphe duymadığımız Filistin Kurtuluşunu gerçekleştirmek için birlikte hareket etmek zorundadırlar. Filistin'in özgürlüğe kavuşması Allah ve Rasulü'nün vaadidir. Fakat biz de bu vaadin gerçekleşmesi için üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmeliyiz.

Tiyek: *Son olarak, ilim talebelerine ve özelde hadis ilmiyle iştigal eden/edecek öğrencilere öncelikli tavsiyeleriniz nelerdir?*

el-Ğudât: Benim ilim talebelerine vereceğim nasihat, önceki alimlerimizin nasihatidir. Onlara ihlaslı ve gayretli olmalarını, işlerini ciddiye almalarını; alimlerimize saygılı olmalarını ve düşüncelerinde itidalli olmalarını; araştırmalarında objektifliklerini korumalarını, taassuptan kaçınmalarını, ihtisas alanlarında temayüz etmelerini, doğru ilmî yöntemleri kullanarak yeni fikirler üretmelerini, bir konuyla ilgili acele karar vermekten kaçınmalarını, yapabildikleri ölçüde diğer ilimler hakkında da bilgi sahibi olmalarını; ilimleriyle amel etmelerini ve bunu en güzel şekilde aktarmalarını tavsiye ediyorum.

Şüphesiz ki okuma öğrenmenin en önemli aracıdır ve bu nedenle Kur'an'ın ilk nazil olan kelimesi "Oku!" kelimesidir. Bir hadis talebesi, hadis ıstılahları, hadis metinleri ve şerhleri, *cerh* ve *ta'dil*, *tahrîc*, hadiste *i'câz*, hadislere yönelik tartışmalar, hadis ilmine dair muasır çalışmalar gibi hadis ilminin tüm alanlarında okumalar yapmalıdır.

Bunların yanında, bir hadis talebesinin metni nasıl anlayacağını öğreneceği fıkıh usulü; delillerin zikredilip tartışılacağı karşılaştırmalı fıkıh ve diğer bütün şer'î ilimleri tahsil etmesi gerekmektedir. Ayrıca şer'î ilimlerle birlikte, yapabildiği kadar doğa bilimleri veya beşeri bilimler gibi bir ya da daha fazla ilimle ilgili okumalar yapmalarını tavsiye ediyorum.